

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (כרכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

472

שיחת מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • פרשת כי תבוא – אלול תש"פ

שהזמן לא מנוצל, ואף שהוא לומד בהתמדה, אבל יש זמן שאינו מנוצל, שאפשר ללמוד עוד, והזמן מתבזבז, וזהו ביטול תורה.

וכאמור יכול להיות גם ביטול תורה במחשבה, וידוע הסיפור שמשפריס על מרן הגר"ח מבריסק ובנו מרן הגר"י זצ"ל, שבברית לבנו של הגר"י זצ"ל דיבר איתו הגר"ח בלימוד, ושאל אותו שאלה, כדי שיחשוב בלימוד, ליישב ולהקשות, ואף שהציבור בא לברית, והרי הם בעלי השמחה וצריכים לקבל את הציבור ולהתייחס לאורחים, אבל יחד עם זה צריכים גם לעסוק בתורה ולא להסיח דעת מתורה. עד כדי כך.

ואמנם זוהי מדרגה מיוחדת, אבל גם כל אחד ואחד, אם הוא יכול להוסיף אפילו עוד דקה של תורה, הרי זה תורה!

ושמעתי בלומז'ה מהמשיגה הגה"צ רבי אבא גרוסברד זצ"ל כי הגאון מווילנא לפני פטירתו התוודה על 'רגעים של ביטול תורה', והיינו שעשה חשבון שבמשך כל חייו היו כמה רגעים של ביטול תורה, רק רגעים! ולא שעות, זה גם כן ביטול תורה, ועשה תשובה עם וידוי על זה.

תשובה על פי דינא דגמרא

ושמעתי שהחפץ חיים בשיבתו בראדן ראה פעם את התלמידים באלול שהם מאד דואגים ומתוהים, כי צריכים לעשות תשובה, וכיצד יעשו תשובה, ואמר להם החפץ חיים שאינו מבין מה הקושי ומה הפחד, הרי בנקל יכולים לעשות תשובה, וצריכים רק חרטה על העבר, וקבלה להבא, ועזיבת החטא, ומהו הקושי בתשובה.

וכשנאמרו הדברים לראש הישיבה שם, הגאון רבי נפתלי זצ"ל, הגיב ואמר, כי אמנם נכון כדברי החפץ חיים שאפשר לעשות תשובה עם חרטה, אבל צריכים שהחרטה תהיה חרטה אמיתית, וכפי שביאר בשערי תשובה בשער הראשון מה היא חרטה, עם צער ויגון על החטא, וזה לא פשוט! והחפץ חיים הרגיש וחי עם הכרת האמת, ולכן זה היה פשוט אצלו, אבל לציבור זה דבר קשה, לזכות למדרגה של חרטה.

ואמנם ראיתי כתוב בכתר ראש (אות קלא) בשם הגר"ח מוואלוז'ין, כי המדרגה הזו של חרטה, כפי שכתב השערי תשובה, להצטער צער גדול עם יגון על החטא, זה מדרגה ומידת חסידות, וכלשונו שם "תשובה עצמית על פי דינא דגמרא בנקל לצאת, היינו שיגמור בדעתו שלא ישוב לכיסלה עוד, ומרירות הלב ליתר שאת", והיינו שבשביל עיקר התשובה מספיק חרטה עם קצת צער שהוא מתחרט ואכפת לו, אבל מרירות הלב עם יגון, להצטער צער גדול מאד עד כדי כך, זה לא לעיכובא, אלא יליתר שאת!

מחשבות קדושות וניצול הזמן

והנה אנו אומרים בהנני מכוון לפני הנחת תפילין "ומשפע מצות תפילין יתמשך עלי להיות לי חיים ארוכים ושפע קודש ומחשבות קדושות", והיינו כי התפילין מקדשים את האדם, ואנו מבקשים שהתפילין ישפיעו עלינו שפע קודש ומחשבות קדושות, שיהיו מחשבות קדושות.

ומבואר כי צריכים סייעתא דשמיא שהמחשבות יהיו קדושות, שבראש לא יהיו סתם דברים בטלים, אלא רק מחשבות קדושות, וזו מדרגה, ושייך סייעתא דשמיא לזה על ידי שפע מצות תפילין, אבל זה לא פשוט, וזו מדרגה גדולה מאד, שכל הזמן בלי הפסק יהיו מחשבות קדושות.

וידוע ששאלו פעם את רבי ישראל סלנטר על אדם שעסוק כל היום ויש לו רק חצי שעה ביום ללמוד, מה ילמד אז, האם גמרא או מוסר, והשיב רבי ישראל שילמד מוסר, כי אז הוא יראה שיש לו עוד זמן, על ידי המוסר ימצא עוד זמן, עוד חצי שעה שהוא יכול ללמוד. ככה יש זמנים שאדם לא מרגיש שאינם מנוצלים ויש ביטול תורה. זהו הענין של תורה.

מדרגות כוונה בתפילה

וגם יש ענין של תפילה, תפילה בכוונה, שהיא עבודה שבלב, והנה להתפלל בכוונה את כל התפילה, שכל התפילה תהיה בכוונה, זה קשה מאד, ויתכן שיש בעלי מדרגה כאלה, אבל זה קשה מאד.

שובו אלי ואשובה אליכם

אנו נמצאים עכשיו בחודש אלול, שהוא ימי הרחמים, ויש גם רמז לזה, שאלול ראשי תיבות אני לדודי ודודי לי (שיר השירים ו, ג), וידודי זה הקב"ה, שאנחנו קרובים אליו והוא קרוב אלינו. אבל הסדר הוא קודם אני לדודי, ואחר כך דודי לי, והיינו שקודם אנחנו צריכים קצת להתעורר ולהתקרב להקב"ה, ואז הוא מתקרב אלינו.

וכן שמעתי פעם מאאמורי"ו זצ"ל שהביא מאמר חז"ל (איכה רבה ה, כא) השיבו השם אליך ונשובה, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה ריבוננו של עולם שלך הוא – השיבנו, אמר להם שלכם הוא, שנאמר שובו אלי ואשובה אליכם, ע"כ. והיינו שאנו מבקשים מהקב"ה סייעתא דשמיא לתשובה, השיבו השם אליך ונשובה, והקב"ה משיב לנו: שובו אלי ואשובה אליכם, קודם תשובו אתם אלי, והרי זה תלוי בכס.

ואם כן אפילו שחודש אלול הוא ימי הרחמים, אבל קודם אנו צריכים לעשות משהו, לעשות מעשים טובים, ואז נזכה לדודי לי.

תשובה באלול – למנוע גזירה

והרי אחרי ימי הרחמים יש ימי דין, ראש השנה ויום כיפור ועשרת ימי תשובה, וכדי לזכות בדין לכתובה וחתימה טובה צריכים זכויות.

והזכויות, יש שלושה דברים שעליהם העולם עומד: תורה עבודה וגמילות חסדים (אבות א, ב), תורה זה עסק התורה, ועבודה זה עבודה שבלב, אמונה ותפילה, וגמילות חסדים בין אדם לחברו, אהבת הבריות.

ובתפילת ראש השנה ויום כיפור אנו אומרים: ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, והיינו כי יש יום דין, ויכול להיות שיש גזירה, וצריכים זכויות להעביר ולבטל את הגזירה, והתשובה והתפילה והצדקה מועילים להעביר רוע הגזירה.

וזה אפילו אחרי שכבר יש גזירה, ובאלול הרי זה עדיין לפני הגזירה! ואם אחרי הגזירה שייך להעבירה בתשובה ותפילה וצדקה, כל שכן לפני הגזירה, ודאי ששייך למנוע את הגזירה, על ידי שלושה דברים אלו.

תשובה על ביטול תורה

ואמנם שביל תשובה צריכים לדעת על מה לחזור בתשובה, וצריכים קודם לדעת שיש חטא, ועל איזה חטא לחזור בתשובה.

ונתחיל מתורה. יש חטא של ביטול תורה, ויכול להיות אדם קצת מתבגר שהוא כבר תמיד מנצל את הזמן ואינו מתבטל, אבל לפני זה כשהוא היה יותר צעיר, הרי מיד כשנעשה בר מצוה הוא חייב בכל המצוות, ואז הוא לא נוהר מביטול תורה, ויתכן שיש יחידים שמיד אחרי בר מצוה נוהרים מביטול תורה, אבל הם יחידים, ונדיר שיהיה דבר כזה, ואם כן בדרך כלל כל אחד יש לו חטא של ביטול תורה, וצריך תשובה על החטא.

ותחילת התשובה היא עזיבת החטא, ועזיבת החטא של ביטול תורה זה לא כל כך פשוט, כי חיוב תלמוד תורה הוא בכל רגע, כל אחד לפי כוחו, ואם אכן הוא לומד לפי כוחו, לא משנה כמה, אם זה כל מה שהוא יכול, אזי הוא מושלם והוא אדם השלם, אבל אם הוא יכול יותר, אפילו שהוא לומד הרבה אבל הוא יכול עוד קצת ללמוד, זה כבר ביטול תורה.

וביטול תורה שייך גם במחשבה, אפילו בזמן שאינו יכול ללמוד מתוך הספר ואין לו אפשרות לזה, כגון כשנוסע או הולך בדרכים, שאין לו גמרא ואין לו ספרים, אבל הוא יכול לחשוב בדברי תורה! ויכול לחשוב אפילו על פרק איזהו מקומן, ופיטום הקטורת, וכל הפסוקים שאומרים בתפילה, שהם כולם דברי תורה, ויחשוב עליהם, מה הפירוש של כל פסוק ופסוק, וכך שייך עסק התורה בכל זמן.

ומעשה שהיה באחד שהיה זקוק לחברותא, וביקש ממתמיד אחד שילמד איתו, ואמר לו המתמיד, אני לומד כל הזמן, ואין לי זמן פנוי, ואמר לו שבכל זאת יעשה חשבון וביקורת על כל היום, מתחילת היום ועד סופו, ובאמת הוא מצא שיש לו זמן פנוי שאינו מנוצל, איזה רבע שעה או חצי שעה

ועל תפילת שמונה עשרה כתוב בשולחן ערוך (או"ח צח, א) שצריך להיות בהתפשטות הגשמיות, כמו שאין לו גוף, וכך כתוב גם בספר הכוזרי (ג, ה) שבשעת תפילת העמידה "יעמדו כל האיברים כנבהלים היראים לעשות מצות מנהיגם, לא ירגישו על מחוש ולא על הפסד אם יהיה להם", והיינו שהוא כל כך מרוכז בתפילה, עד שאינו מרגיש כלל שיש לו גוף, כי הוא כעומד לפני המלך! עם כזה התבטלות החושים.

וכבר סיפרנו על מרן החו"א והגרי"ז זצ"ל שבשמונה עשרה הם לא שמעו את מה שמדברים אליהם, כי חוש השמיעה משותק ואינו שומע מרוב הריכוז בתפילה, עם כזה התפשטות הגשמיות, עד כדי כך.

ובאמת שייך דבר כזה, אבל מי יכול, ואצל גדולי עולם כאלה היה שייך מדרגה כזו, אבל יש עוד הרבה מדרגות עד למדרגה הזו, עד כמה אדם מרגיש שהוא עומד לפני המלך, וכמו שכתוב בשולחן ערוך שם כי התפילה היא כעומד לפני המלך, וצריכים להרגיש את זה!

ובמסילת ישרים פרק י"ט כתב "צריך שיסתכל האדם ויתבונן היטב וכי שהוא עומד ממש לפני הבורא יתברך שמו ונושא ונותן עמו, אף על פי שאין עינו של אדם רואהו. ותראה כי זה הוא היותר קשה שיצטייר בלב האדם ציור אמיתי, יען כי אין החוש עוזר לוה כלל. אמנם מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב יוכל לקבוע בלבו אמיתת הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן, ומאתו הוא מבקש, והוא יתברך שמו מאזין לו ומקשיב לדבריו כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו ומקשיב שומע אליו", ע"כ. והיינו אף שזה נגד החוש, אבל מי שהוא בעל שכל נכון יכול להרגיש את זה, וזו מדרגה.

הזכרת השם וכוונה בברכות

ויש עוד ענין בתפילה, שבכל פעם שמזכירים את השם, צריכים לדעת שזה שם השם, ולהזכירו במורא, כמו שכתב רבינו יונה באיגרת התשובה (אות 2) "וייזהר אדם שלא יזכיר את השם לבטלה שנאמר את השם אלוקיך תירא וכו', והמזכיר את השם או את הכינוי צריך להזכירו באימה וביראה, ואותם שאינם מזכירים את השם באימה וביראה אינם יודעים את השם שנאמר ישראל לא ידע עמי לא התבונן" (וע"ע שע"ת ג, סא). והיינו שאם מזכירים שם שמים בלי מורא זה חטא. וזה לא פשוט.

וגם בכל ברכה שמברכים, מובא במשנה ברורה (סימן ה) בשם ספר חסידים "כשהוא נוטל ידיו או שמברך על הפירות או על המצוות השגורות בפי כל אדם, יכוון לבו לשם בוראו אשר הפליא חסדו עמו ונתן לו הפירות או הלחם ליהנות מהם וציווהו על המצוות, ולא יעשה כאדם העושה דבר במנהג ומוציא דברים מפיו בלי הגיון הלב. ועל דבר זה חרה אף השם בעמו, ושלח לנו ביד ישעיה ואמר יען כי ניגש תעם הזה בפיו ובשפתיו כיבדוני ולבו רחק ממני, ועיין שם עוד מה שהאריך בגודל העונש עבור זה".

והיינו שבכל ברכה שאדם מברך, כגון ברכת הנהנין, שהוא אוכל ומברך לפני האכילה, צריך בשעת הברכה להרגיש בלבו 'אני חייב להודות', כי זה חסד השם שיש לי את האוכל הזה, ואני חייב להודות על זה, ואני מודה לו ומשבחו עבור זה, מחשבה כזו צריכה להיות בכל ברכות הנהנין! ואם לא חושבים כך זה חטא, כפי שכתב בספר חסידים.

וכן בברכת המצוות, כשמברכים על מצוה, צריכים שבלב תהיה הרגשת שמחה, שאנו מודים להשם על שזכינו לקיים את המצוה, וגם בברכות השבח, צריכים שתהיה הרגשה כזו שאנו חייבים לשבח. אלו הם העניינים של תפילה, ששייכים לאמונה.

אמונה מונעת סכסוכים וקפידות

והנה על אמונה כבר דיברנו הרבה פעמים, שצריכים לדעת שהכל בידי שמים, וכל דעביד רחמנא לטב עביד, ולכן לא שייך סכסוכים וקפידות בין אדם לחברו, שבטבע האדם אם מישהו דיבר עליו או הפריע לו משהו, הוא כועס עליו, אבל עם האמונה הרי זה מן השמים, ואם זה מן השמים זה מגיע לו, וזה לטובתו, ומדוע זה לטובתו? כדי שיידיע שהוא צריך לחזור בתשובה, כי יש איזה חטא שבעברו מגיע לו הצער או הקושי הזה, ואין סיבה להקפיד על המצער, כי מן השמים עושים את הצער.

אבל במציאות יש סכסוכים בין אדם לחברו, בין שכנים, או סתם כשעושים עסק בענייני ממונות, יש סכסוכים וקפידות ומריבות, ולפעמים זה גם מזיק לבריאות, כי כשאדם מתרגש וכועס וצועק זה מזיק לבריאות, ובשביל מה? בשביל דבר לא נורא כזה.

וכשאדם מוותר הוא תמיד מרוויח, כפי שכבר סיפרתי מה שסיפר לי נהג מונית, כי בחברת המונית יש סדרן שנותן לכל נהג נסיעה לפי התור, ופעם

אירע שהגיע תורו, והסדרן דיגל עליו ונתן במקומו לנהג אחר שהיה מיווד איתו, והוא שתק ולא עשה עסק מזה, מפני שהבין שלא כדאי להקפיד, ועדיף לוותר, והסוף היה שהוא הרוויח מאד מזה, כי מיד אחר כך הגיעה נסיעה ארוכה, ולעומת הנסיעה הקודמת שהייתה נסיעה רגילה, עכשו הייתה נסיעה ארוכה עם הרבה רווח, וקיבל אותה בזכות שויתר, וכך המציאות תמיד, שמי שמוותר מרוויח, כי הכל בידי שמים.

ולפעמים יש קפידות על כבוד, שאדם חושב שמגיע לו הכבוד ומקפיד למה לא כיבדוהו, כגון כשיש גבאי שמחלק כיבודים, ומכבד מישהו אחר ולא אותו, ואכפת לו למה לא כיבד אותו, שהרי הכבוד מגיע לו...

אבל הרי התורה נקנית למי שמתרחק מן הכבוד! (אבות ו, ו) והכבוד בעולם הזה מוריד מן העולם הבא, כי זה הנאה נפשית, וגם כל הנאות העולם הזה מורידות מהעולם הבא, אבל הכבוד שהוא הנאה נפשית מוריד עוד יותר (כתר ראש אות קלו), וזה לא כדאי, לא כדאי לקבל כבוד! ומי שרוצה כבוד? הוא רוצה גיהינם, ואינו רוצה עולם הבא!

לשמוח ולהצטער עם חברו

ויש עוד ענין בין אדם לחברו, ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח), שזה כלל גדול בתורה (ירושלמי נדרים ט, ז), ונכלל בזה להצטער בצערו של חברו, וגם לשמוח בשמחתו.

ושמעתיה פעם מבעלי מוסר שאמרו, כי להצטער בצערו של חברו זה יותר פשוט, שאם החבר מצטער גם אני מצטער, כי אני מרחם עליו, והיו דברים כאלה, כפי שידוע לי מעשה שהיה בשני רבנים ידידים, ואחד מהם עשה בדיקות ונתגלה שיש לו מחלה, מחלה איומה שאין לה תרופה, שהוא לבסוף נפטר ממנה, ובצאתו מן הרופא פגש את ידידו וסיפר לו על המחלה שנתגלתה אצלו, וחזר הידיד לביתו וסיפר על כך והתחיל לבכות! מתוך אהבת הבריות, ואהבת לרעך כמוך, כזו מדרגה, שהוא בוכה, והחולה עצמו לא בכה, אבל הוא בוכה עליו.

אבל לשמוח בשמחתו של חברו זה מדרגה יותר גדולה, לשמוח שהחבר קיבל איזה דבר שיש לו שמחה בזה ואני שמח עמו, זו מדרגה, והכרתי בעלי מדרגה כאלה, אבל זה לא שכית, לשמוח בשמחת חברו, כי מה יש לו מזה שהחבר שמח, וכדי לשמוח באמת בשמחתו של חברו צריך להיות בדרגת אהבת לרעך 'כמוך ממש' כמו שכתב המסילת ישרים בפרק י"א, והיא מדרגה גבוהה, ואין זה פשוט.

אהבת חסד להיטיב לאחרים

וכן יש ענין של אהבת חסד, וגם ואהבת לרעך כמוך זה חסד, ובשערי תשובה לרבינו יונה (ג, יג) כתב "כי חייב אדם לטרוח בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו על תקנת חברו אם דל ואם עשיר וזאת מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם שנאמר (מכה ו, ח) הגיד לך אדם מה טוב ומה השם דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד", ע"כ.

והיינו שיש חיוב לטרוח בעמל נפשו לעשות טובות לאחרים, וכתב רבינו יונה שזה 'מן החמורות ומן העיקרים הנדרשים מן האדם', זה דבר חמור, שהשם דורש את זה, כמו שכתוב 'מה טוב ומה השם דורש ממך', היינו שזה טוב לאדם וכדאי לו, אבל זו גם דרישה, שהשם דורש ממנו, 'עשות משפט ואהבת חסד' – לא מספיק לעשות חסד, אלא צריך אהבת חסד! שהחסד יהיה מתוך אהבה, עם אהבת החסד.

וכמו מידת החסד של אברהם אבינו, שהיה אוהב חסד עד כדי כך, שביום השלישי למיתו כשלא באו אורחים ולא היה לו עם מי לעשות חסד, הוא הצטער מאד, וישב פתח האוהל כחוס היום וחיכה לאורחים, עד שמן השמים ריחמו עליו ושלחו לו מלאכים שיחשבו שהם אורחים, כי הוא היה במדרגה כזו של אהבת חסד, שאם אין עם מי לעשות חסד הוא מצטער, וזה מן העיקרים הנדרשים מן האדם, אהבת חסד!

ובפרט בחודש אלול שכתוב בספרים כי אלול ראשי תיבות "איש לרעהו ומתנות לאבינוים" (אסתר ט, כב), והיינו שחודש אלול הוא גם זמן של אהבת הבריות ואהבת חסד בין אדם לחברו.

וכל אלו הם זכויות ליום הדין, כל המעשים הטובים שהזכרנו, תורה, ותפילה, וחסד, וכל ההנהגה בין אדם לחברו, הם זכויות ליום הדין שלא תהיה גזירה, כי תשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, וכל שכן שזה מועיל לכתחילה למנוע שלא תהיה גזירה, ומיד נכתבים לאלתר לחיים לכתובה וחתומה טובה. יהי רצון שבאמת תהיה סייעתא דשמיא לכל אחד ואחד מאיתנו ולכל עם ישראל שיזכו לכתובה וחתומה טובה!

לעילוי נשמת האשה הצדקנית
מרת פריידא ע"ה
בת ר' יוסף אשר טבק ז"ל
נלב"ע כ"א אלול תשע"ב - תנצב"ה

לעילוי נשמת הבחור
ישראל אליעזר דוב ב"ר צבי
נלב"ע כ"א אלול תשל"ג - תנצב"ה

לעילוי נשמת מורנו ורבנו המשגיח
הגאון הצדיק רבי אליעזר גינזבורג זללה"ה
בן הגאון הצדיק רבי ראובן יהושע זללה"ה
נלב"ע ח"י אלול תשע"ז - תנצב"ה